

קטז.

חוץ ממרוו. ורש"י (בפירושו על ההגדה) פירש, שבבילת הזה, כל מה שאנו אוכלים, ואפילו ירקות מתוקים, נחשב לנו כמרוו כיון שהמצריים מיררו את חיינו, ע"ש. והריטב"א (בפירושו על ההגדה) פירש, שבכל הלילות אנו אוכלים בתחלת סעודתנו שאר ירקות מתוקים שמכשירין האדם לאכילה, והלילה הזה עושים תחילת סעודתנו במרוו.

ו. הלילה הזה כולו צלי

הקשה הרש"ש, וכי אי אפשר לאכול בשר מבושל של חולין או שלמים בתוך הסעודה קודם אכילת הפסח. וביאר על פי מה ששינונו לעיל (קיד.) מביאים לפנינו ב' תבשילין, ובזמן המקדש גופו של פסח, ונראה פשוט שגם החגיגה היו מביאין, אלא ששאר צרכי סעודה לא היו מביאין. וא"כ, מה שהבן רואה בפניו הוא פסח וחגיגה, ולדעת בן תימא שדין חגיגה כפסח היו שניהם צלויים, וכיון שרואה לפניו רק צלי, לכך שואל על הצלי.

ומה שכתב הרש"ש שמשנתנו כבן תימא, כן כתבו התוס', אבל הצל"ח (ע: ד"ה ובוה) כתב שלדעת הרמב"ם אינו כן, לפי שהרמב"ם פסק כמשנתנו, שהבן שואל מדוע הלילה הזה כולו צלי, ופסק כחכמים שהחגיגה נאכלת לב' ימים ולילה א', ושלא כבן תימא. וכתב הצל"ח, שהרמב"ם סובר שגם לחכמים אין החגיגה נאכלת אלא צלי, ומה שאמר רב חסדא לעיל שמשנתנו כבן תימא, הוא דווקא לשיטת רב חסדא, ע"ש.

ז. הלילה הזה שתי פעמים

המשנה לא הזכירה את השאלה לענין מסובין. וביאר בהגדה של פסח להגר"א, שבזמן המקדש היה דרכם לאכול כל השנה בהסיבה, ולא היה זה שינוי. אבל עתה שאין רגילות לאכול בהסיבה כל השנה, הוסיפו שאלה זו במקום השאלה על הפסח שאין לנו לפי שרצו שיהיו ארבע שאלות.

ח. מתחיל בגנות וכו'

פירש המהרש"א, שהענין הוא שביום שמחת לבו של אדם יש לו לזכור תחלת שפלותו וגנותו, כדי שלא תזוח דעתו עליו.

ט. ואם אינו חכם אשתו שואלתו

כתב המנחת חינוך (כ"א, י) שאין להוכיח מכאן כשיטת החינוך שנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, לפי שיש לפרש כוונת הגמ' שמצוה עליו שאשתו תשאלנו, אבל לעולם יתכן שעליה אין מצוה כלל, וע"ש שהאריך בענין זה.

י. ואם לאו הוא שואל לעצמו

הקשה המכתב מאליהו (ד; עמ' 249), כיצד תיקנו את אותו

א. מאי מצוה וכו'

כתב הרמב"ם (פירוש המשניות כאן), שלדעת רבי אלעזר בר צדוק שחרוסת מצוה היא, צריך לברך עליה אשר קדשנו במצוותיו וציונו על אכילת חרוסת, אולם כתב שאין הלכה כמותו. וקשה, שביד החזקה (חמץ ומצה פ"ז ה"א) סותר הרמב"ם את עצמו, שפסק שחרוסת מצוה כשיטת רבי אלעזר בר צדוק, ואף על פי כן לא כתב שמברכין עליו. ובלחם משנה (שם) כתב, שנראה שהרמב"ם חזר בו. אבל מכל מקום קשה, מדוע באמת אין מברכין עליה, הלא מצוה דרבנן היא, ועל שאר מצוות דרבנן מברכים. ובינו מנוח כתב, שאין מברכין עליה משום שהיא טפילה למרוו, והרי זה כמו ארבע מינים, שמברכים על נטילת לולב, ושאר המינים טפלים ללולב.

ב. תגרי חרץ

פירש רש"י, חנוונים היושבים אצל חלונותיהם. והמאירי כתב, שדוקא ביום זה מכרו בחלונם ולא ברחוב כדרכם בשאר ימות השנה, משום שערב פסח אסור בעשיית מלאכה, ומתוך שאין זו מלאכה גמורה ושיש במכירתם כבוד יום טוב הקילו בהם למכור באיזה שינוי.

ג. וכאן הבן שואל

בעמק ברכה (עמ' עו) הביא מהגר"ז שבכל שנה בשעת עריכת הסדר היה הגר"ח מבאר את החילוקים שבין דין זכירת יציאת מצרים של כל לילה לדין סיפור יציאת מצרים בלילה זה, והיה אומר ג' חילוקים: א. שסיפור יציאת מצרים צריך להיות בדרך שאלה ותשובה, כדאיתא במשנתנו. ב. שבזכירה בכל השנה צריך להזכיר רק היציאה, מה שאין כן בסיפור צריך לומר את כל השתלשלות הדברים, ולהתחיל בגנות ולסיים בשבח. ג. שבבילת פסח צריך לומר גם את טעמי המצוות, וכפי שאמר רבן גמליאל, כל שלא אמר וכו'. והגר"ח למד כל זה מדברי הרמב"ם, שהזכיר ג' דינים אלו, וסיים "ודברים אלו כולן נקראין הגדה", והוסיף הגר"ח שכיון שמצוות צריכות כוונה נמצא שצריכים לכון בכל ג' דברים אלו.

ד. וכאן הבן שואל אביו

רש"י ורשב"ם פירשו בפירושה הראשון, שהשאלה היא על מזיגת כוס שני קודם האכילה. וקשה, שהרי לא מצינו שאלה זו בשאלות ששואלים במה נשתנה. ובמצא חן כתב לחדש, שאם הבן שואל מעצמו על מזיגת כוס השני, שוב אין צריך לומר מה נשתנה, אבל אם אינו מתעורר לשאול על ידי מזיגת הכוס השני, מלמדין אותו לשאול השאלות שבמשנה.

ה. הלילה הזה מרוו

הקשו הראשונים, וכי בלילה הזה אין אנו אוכלים שאר ירקות

מראי מקומות - פסחים

קטז. (המשך)

יג. כל שלא אמר שלשה דברים הללו וכו' כתב הר"ן, שאין כוונתו שלא יצא כלל, אלא שלא יצא ידי חובתו כראוי. ונחלקו הראשונים לגבי איזו מצוה אמר שלא יצא ידי חובתו. דעת הרמב"ן (מלחמות, ברכות ב: בדפי הרי"ף) שכוונת ר"ג על מצוות פסח מצה ומרור, שכתב 'לא יצא ידי חובתו, ולא שיהא צריך לחזור ולאכול פסח מצה ומרור', ומשמע שעל מצוות אלו דיבר רבן גמליאל. אבל המאירי ועוד ראשונים פירשו שרבן גמליאל דיבר על מצוות סיפור יציאת מצרים, וכלשון המאירי 'ר"ל שלא הפליג בסיפור זה בכדי הראוי אא"כ פירש טעמן' וכו'. ומדברי הגר"ח הנ"ל מבואר שפירש כן גם בדעת הרמב"ם.

ונפק"מ בין הפירושים האם בזמן הזה שאין פסח צריך לומר 'פסח על שום מה' וכו', שאם הוא דין בפסח אין צריך לאומרו מאחר ואין לנו פסח, אבל אם הוא דין בסיפור יציאת מצרים, אין חילוק בין בזמן הזה לזמן המקדש. ויש לדון שנפק"מ גם לגבי פסח שני, שאם הוא דין בסיפור יצי"מ, בפסח שני אין מצוה של סיפור יציאת מצרים, אבל אם הוא דין בפסח מצה ומרור, יתכן שגם בפסח שני יש דין זה.

הנוסח בין לחכם ובין לילד קטן, ועוד, מהו הענין לשאול את עצמו. וביאר שיסוד מצות הלילה הוא להשיב אל הלב את האמת של יציאת מצרים, ואם אמנם השכל חכם הוא, הלב הוא עם הארץ, וגם ילדות יש בו, והשבת האמת אל הלב דורשת אותה הלשון ואותו הסגנון ממש כמו הלשון והסגנון בהם מסבירים לילה.

יא. ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעים בהלכות פסח כתב במקראי קודש (פסח ב', עמ' קמט) שמכאן מוכח שגם הדיבור בהלכות הפסח הוא בכלל סיפור יציאת מצרים, שאם לא כן, מה לי אם יודעים הלכות הפסח, הלא כאן עוסקים במצות סיפור היציאה, וע"ש עוד ראיות לזה.

יב. מאי בגנות וכו'

כתב הריטב"א (פי' להגדה) שמסתבר שלא נחלקו אלא היכן מתחילים, משום שאם נחלקו לגמרי, נמצא שאין אנו עושים כשניהם. וביאר שהמחלוקת היא, שלדעת רב מתחילין במתחלה עובדי ע"ז וכו', שזהו תחילת המעשה. ושמואל סובר שמתחילין מעבדים היינו, לפי שזהו תוקפו של הנס. אבל הר"ח והרי"ף כתבו, והאידינא עבדינן כתרומיהו, משמע שכל אחד חולק על חבירו, ואנו עושים כשניהם.